

Glemminge kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

ANNA LINDQVIST – 2020-04-03

Glemminge kyrka

Löderups församling, Vemmenhögs, Ljunits, Herrestads och Färs kontrakt, Lunds stift
Glemmingebro 155:1, Glemminge socken, Ystad kommun, Skåne län

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Glemminge är en medeltida socken och det äldsta kända belägget härstammar från 1334. Glemminge kyrka är belägen i Glemmingebro strax öster om landsvägen mellan Ystad och Simrishamn. Området är fornlämningsrikt med stenåldersboplatser och bronsåldershögar, vilket vittnar om en lång bosättningskontinuitet och i kyrkogårdsmuren finns en inmurad runsten. I början av 1800-talet bestod byn av ett 30-tal gårdar, men vid enskiftet 1807 flyttade flera gårdar ut ur bykärnan.

Flygbild över Glemminge kyrka och kyrkogård från söder med landsvägen, väg 9, mellan Ystad och Simrishamn, som rundar kyrkan. Foto: Pär-Martin Hedberg, 2014.

Ystad-Gärns järnväg anlades 1893–1894 med huvudsakligt syfte att transportera betor till sockerfabriken i Köpingebro och en station förlades strax söder om kyrkbyn och ett nytt samhälle växte upp runt stationen och fick namnet Glemmingebro. Glemmingebro består idag av dessa två bybildningar som vuxit samman till ett samhälle, men med en kvarvarande äldre karaktär i norr och senare bebyggelse runt stationsområdet. Den f d prästgården är belägen sydöst om kyrkan med huvudbyggnad uppförd 1826. Öster om den äldre kyrkogården och söder om den nya finns en f d skolbyggnad från 1920.

Kyrkobyggnaden

Den nuvarande kyrkan har föregåtts av en medeltida kyrkobyggnad. Den var sannolikt belägen strax öster om den nuvarande. Den uppfördes av sten under romansk tid med rektangulärt långhus, smalare kor med absid samt brett torn i väster. Tornet hade i bottenvåningen dubbla tornbågar mot väster vilka bars upp av en pelare i mitten. Från tornrummet ledde en inre trappa i söder till tornets övre våningar. Tornet verkar ha haft stora likheter med tornen i bland annat Hörup och Löderup.

1749 tillbyggdes en korsarm eller nykyrka mot norr och i mitten av 1800-talet revs vapenhuset i söder och ersattes av en korsarm.

Glemminge medeltida kyrka. Foto: Otto Rydbeck 1898. Bilden är hämtad från Riksantikvarieämbetets bild databas Kulturmiljöbild.

År 1898-1900 uppfördes en ny kyrka på platsen för den medeltida kyrkan efter ritningar av arkitekt Carl Möller 1895, vilka modifierades och ändrades av arkitekt Peter Boisen i Ystad. Enligt uppgift var Möllers förslag för dyrt och Boisen kunde pressa priset genom vissa förändringar av ritningen, bland annat borttagande av utvändiga trapptorn, utbyggnad i norr samt läktare i två våningar. Carl Möller (1857-1933) har ritat ett flertal kyrkor under framför allt 1880- och 1890-talen, däribland Eslövs kyrka, invigd 1891 och Gustav Adolfs kyrka i Helsingborg, invigd 1892. Peter O Boisen (1836-1908) var stadsarkitekt i Ystad och har bland annat utfört ritningar till en rad profana byggnader, däribland Ystad teater och ett flertal stationsbyggnader. Han har även ritat några kyrkobyggnader, bland andra Öja kyrka utanför Ystad. Ritningarna till Glemminge kyrka godkändes 1896 och den uppfördes i nygotik av maskinslaget tegel med korsformig plan, kor och tresidig absidial avslutning i öster, sakristia i söder samt kvadratisk västtorn. Byggmästare lär ha varit Per Petersson (1846-1931), som även uppfört bland andra Valleberga kyrka. Eventuellt kan delar av det medeltida

byggnadsmaterialet vara återanvänt i grundläggningen. Eventuellt försågs kyrkan först 1910 med orgelfasad och nytt altare.

1958 ersattes tornets äldre kopparplåt med ny kopparplåt.

1972 genomgick kyrkan en omfattande ombyggnad efter ritningar av domkyrkoarkitekt Eiler Graebe och ingenjör Lennart Strömbeck. Den norra korsarmen murades igen mot kyrkorummet och inreddes till bårum och den södra till församlingssal. Den södra försågs med ett glasparti med dörr till kyrkorummet. Båda korsarmarna försågs med nya golv, fönster och dörrar samt ny inredning. Korsarmarna fick nya innertak, varvid ett öppet utrymme skapades under valven. Långhusets bänkkvarter försågs med nytt brädgolv och bänkarna renoverades och målades om. Orgelläktaren utvidgades och en toalett installerades i tornets bottenvåning.

Under 1980-talet reparerades fasaderna och taket.

1999-2000 blåste en del av originalfönstren sönder och ersattes av brunbetsade träfönster.

Därefter har fasaderna bland annat rengjorts, skiffertaket lagts om och tornspiran försetts med ny kopparplåt samt ommålning av fönster och ytterportar. En permanent ramp har även uppförts framför västentrén.

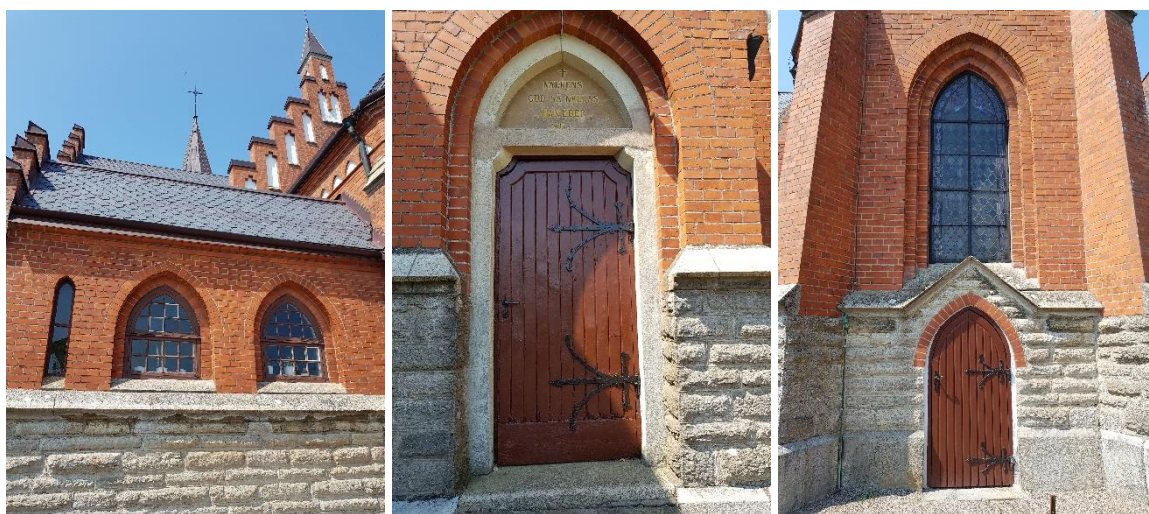
Exteriör

Kyrkan är orienterad i öst-västlig riktning och uppförd som en korskyrka med brett långhus, korta korsarmar i norr och söder, tresidigt kor i öster, sakristia vid korets södra sida samt torn i väster.

Kyrkan är uppförd med fasader av rött maskinslaget tegel med en hög sockel av huggen och skråkantad kalkstenskvader. Fasaderna är dekorativt utformade med strävpelare, spetsbågsfriser, vita blindingar och trappstegsgavlar.

Kyrkans spetsbågiga fönsteröppningar är murade i två språng och i korsarmarna och koret försedda med fönsterbågar i plattjärn med färgat eller klarglas i diagonalställd blyspröjs från byggnadstiden 1900. Långhuset och tornets bottenvåning har sedan 2000 försetts med nya enkla brunmålade träbågar. Sakristian har spetsbågiga fönsteröppningar med brunmålade småspröjsade träbågar med tvärpost från byggnadstiden. Samtliga solbänkar täcks av kalkstensplattor. I tornets övre våningar finns mindre fönsteröppningar och spetsbågiga parställda ljudöppningar finns i norr, söder och väster. Tornets västra sida är försett med en urtavla. Kyrkans olika byggnadsdelar täcks av sadeltak, valmat mot öster, belagda med mönsterlagda skifferplattor och tornspiran är kopparklädd.

Kyrkans huvudingång är via tornet i väster genom en pardörr med brunmålade stående panel och dekorativa beslag av smidesjärn. Till den spetsbågiga tresprångiga portalen går en granittrappa i fyra steg och mot norr en uppbyggd ramp. Över porten finns en förgylld inskription: I GUDS TABERNAKEL BLAND MÄNNISKORNA UPP.B – UPPBYGGDT UNDER KONUNG OSCAR II:S REGERINGSTID ÅREN 1899-1900. En dörr finns även på den norra korsarmens östra sida, vilken ursprungligen ledde in i kyrkorummet, men går sedan ombyggnaden 1972 till ett litet förråd i vindfånget. Över porten finns en förgylld inskription; NALKENS GUD SÅ NALKAS HAN EDER. JAK. 4:8. Till sakristian finns en ingång i söder via en brant trappa med sex steg med dekorativt smidesräcke. I öster finns även en dörr till källaren under absiden. Samtliga dörrblad är klädda med stående brunmålade panel, vilken är utbytt på några av dörrbladen men med bibehållna gångjärn. En ingång finns även till bårhuset på norra korsarmens västra sida, vilken tillkom i samband med att korsarmen ombyggdes till bårhus 1972 och ersatte då en ursprunglig fönsteröppning.

Interiör

Kyrkorummet består av långhus och kor med absid. Den norra korsarmen är ombyggd till bårhus och den södra till kyrksal och samlingsrum. Huvudingången är via vapenhuset i tornets bottenvåning.

Vapenhuset är beläget i tornets bottenvåning och golvet är lagt med röda och grå viktoriaplattor i ett dekorativt mönster. Väggarna är slätputsade och avfärgade i en bruten vit ton. Mot den norra väggen är två äldre bemålade och förgyllda gravhällar från 1700-talet uppställda. På norra sidan finns två enkeldörrar målade i ekimitation, varav den ena leder till trappan till orgelläktaren och tornets övre våningar och den andra till ett förråd under trappan. Två liknande dörrar finns på södra sidan, till wc samt förråd. Taket är indelat i kassetter, klädda med pärlspontpanel med dekorativa röda och grönmålade lister. I söder finns en spetsbågig fönsteröppning försedd med en träbåge med diagonalställd spröjs från år 2000. Dörrbladen i huvudentrén i väster har ekimitationsmålade fyllningar på insidan och pardörrarna in mot kyrkorummet i öster har samma utformning, men med glasade övre fyllningar

Långhuset täcks av två kryssvalv i väster och ett stjärnvalv över korsmitten. Korsarmarna är sedan 1972 avskilda från kyrkorummet genom en vägg i norr och ett glasat parti i söder. Korsarmarna täcks av lägre tak och korsarmarnas ursprungliga valv är synliga från kyrkorummet. Golvet är lagt med svarta och vita viktoriaplattor i ett dekorativt mönster med kantbård. Golven i bänkkvarterna ligger något högre och består av ett lackat furugolv från 1972. Väggarna och valven är slätputsade och avfärgade i en bruten vit ton och schablonmålade med bl. a växtornamentik i form av blad och rankor. Väggarna hade ursprungligen även en målad bröstning i kvaderimitation. Fönsteröppningarna är sedan 2000 försedda med träbågar med diagonalställd spröjs. De äldre kondensrännorna med uppsamlingskärl finns bevarade.

Mot väster skjuter orgelläktarens mittparti i ek, vilken utvidgades 1972, ut i kyrkorummets västra travé. Den bärs upp av ekimitationsmålade pelare med dekorativa kapital av ek. Läktarens undersida har samma indelning som vapenhuset tak. Läktarbarriären är genombruten och utformad i nygotik.

Korets och absidens golv ligger fyra steg högre än långhusets golv och koret täcks av ett kryssribbvalv och absiden av ett trekappigt valv. Väggarna har samma ytskikt som långhuset och valven är målade i en ljusblå färg med strödda förgyllda stjärnor. På den södra väggen finns dörren till sakristian, vilken består av ådringsmålade fyllningar varav de översta är glasade. Fönsteröppningarna har bevarade järnfönster med färgat glas i blyspröjs och saknar innanfönster.

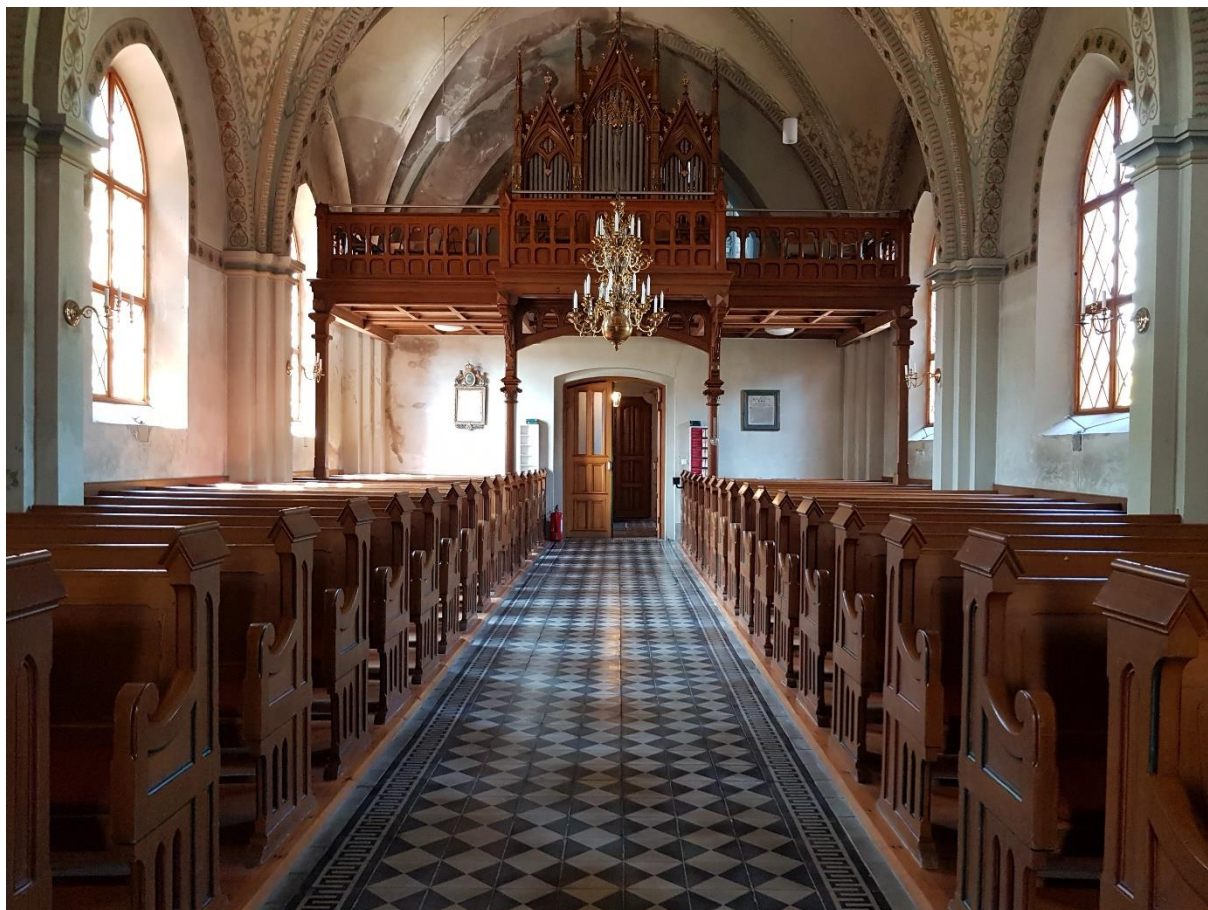
Den *södra korsarmen* är sedan 1972 ombyggd till kyrksal med ingång genom en uppförd glasad vägg. Golvet är lagt med kalkstensplattor och väggarna är vitputsade och det plana taket består av obehandlad furu. Fönsteröppningarna har innanfönster av ek med antikglas i blyspröjs.

Den *norra korsarmen* är sedan 1972 ombyggd till bårhus med ingång utifrån på västra sidan. Golvet är lagt med kalkstensplattor och väggarna är vitputsade och det plana taket består av obehandlad furupanel. Fönsteröppningarna har innanfönster av ek med antikglas i blyspröjs.

Sakristian är belägen på korets södra sida med ingång från koret samt utifrån på den södra sidan. Golvet är belagt med en parkettimiterad plastmatta och väggarna och det plana taket med vitmålade strukturväv. Fönsteröppningarna saknar innanfönster. På den västra väggen finns en äldre, sannolikt medeltida, ekdörr klädd med järnplåtar och dekorerat smide, vilken

leder till ett mindre förråd som sannolikt använts som sakramentseskåp. På den västra väggen finns även en ekimitationsmålad spegeldörr som leder till predikstolen. I söder finns ett litet vindfång med golv lagt med svarta och vita viktoriaplattor med dekorativ kantbård med meanderslingor. Väggarna är vitputsade och försedda med vita knopplister.

Tornets övre våningar och vindarna över långhus nås från trappan i vapenhusets norra sida.

Inredning och inventarier

Altaret är klätt med gråa och svarta kalkstensskivor.

Altaruppsatsen är tillverkad av snidad ek i nationalromantik av Anna Wåhlin efter ritningar av domkyrkoarkitekt Theodor Wåhlin. Anna Wåhlin (1851-1924) var uppvuxen i prästgården i Ingelstorp och kusin till Theodor Wåhlin. Hon utbildade sig på konstskola i Stockholm och har utfört ett flertal skulpturer och träarbeten till kyrkor på Österlen. Altaruppsatsen är uppbyggd kring ett medeltida krucifix i ek från 1400-talets andra hälft. De snidade och bemålade figurerna framställer bland andra de fyra evangelisterna.

Altarringen är femsidig med delvis vridna balusterdockor målade i ekimitation och tillverkad år 1900 efter ritningar av arkitekt Peter Boisen.

Kyrkan har två *dopfontar*. Den ena är tillverkad av sandsten under 1100-talets senare del och är tillskriven den s.k. Palmettgruppen. Cuppan är dekorerad med en välhuggen palmettfris.

Den andra dopfunten är tillverkad av trä 1739 och tillskriven Matthias Stenberg eller hans verkstad. Den framställer Johannes Döpare i så gott som naturlig storlek bärande ett dopfat i form av en snäcka. Den konserverades 1961 av konservator C O Svensson, Göteborg. *Predikstolen* är placerad i långhusets sydöstra hörn med uppgång direkt från sakristian. Predikstolens korg lär vara tillverkad 1737. Baldakinen eller ljudtaket är tillskriven Matthias Stenberg eller hans verkstad, vilket också är sannolikt för korgen. På den femsidiga korgens speglar finns skulpterade apostlafilgurer samt en Kristusgestalt, vilka omges av konsoler med karyatider och djurfigurer. Predikstolen har samma färgskikt som altarpuppsetsen och ommålades sannolikt vid sekelskiftet 1900.

Bänkinredningen är öppen och indelad i två kvarter och ansluter mot väggen i väster. Den är utformad i nygotik och målad i ekådring med röda och gröna kantlister.

Orgelverket är tillverkat 1899 av Johannes Magnusson, Göteborg med ett fristående spelbord vänt mot kyrkorummet. Fasaden i nygotik är målad i ekådring med förgyllda och rödmålade dekorativa detaljer och är uppförd efter ritningar av arkitekt Peter Boisen. Kyrkan har två *klockor*, varav den ena är gjuten 1830 hos Samuel Ch Grönvall, Stockholm.

Kyrkan har två *nummertavlor* med förgyllda ramar med tre- och fyrpassdekor i nygotik, vilka fanns enligt äldre fotografier redan i den rivna kyrkan.

Bland övrig inredning bör en *brudbänk* från 1700-talet nämnas.

Kyrkogård

Kyrkogården består av två delar, den äldre runt kyrkan och en 1946 anlagd kyrkogård öster om Trumlevägen. Den äldsta kyrkogården utgörs av dagens östligaste delar. Den har utvidgats i omgångar, sannolikt utvidgades den mot landsvägen i väster i samband med att kyrkan nyuppfördes år 1900. Huvudentrén till kyrkogården är från landsvägen i väster genom smidesgrindar med separat gånggrind, men ingångar finns även i öster samt i norr. Den norra öppningen har en enkelgrind i smide mellan kraftiga grindstolpar samt trappsteg av äldre gravhällar. Från huvudentrén i väster till entrén i öster går en gång kantad av hamlade lindar. Kyrkogården omges av en vitputsad äldre stenmur avtäckt med kalkstenshällar. I den norra muren finns äldre gravhällar ingjutna och i den östra delen finns en inmurad runsten. Runstens text har ansetts ha koppling till Tosterups slott. Kyrkogården är indelad i fem kvarter och domineras av grusade gångar och grusade gravplatser med buxbomsomgärdning samt en del med stenram eller järnstaket. Gravplatsernas titlar vittnar om att socknen har varit en utpräglad jordsbrukssocken, men flera titlar speglar även det expanderade stationssamhällets nya funktioner.

Den nya kyrkogården anlades 1946 öster om den äldre kyrkogården på en avstyckning från Klockarebostället och inramas av en vitputsad betongmur. Ingången är från väster genom smidesgrindar.

Byggnader på kyrkogården

På den gamla kyrkogården finns i det sydöstra hörnet en äldre ekonomibyggnad med tre större portar mot gatan i öster. Byggnaden, som har innehållit bårhus och kyrkstall, är uppförd av natursten med utdragna vitputsade fogar samt gavelrösten och omfattningar i tegel under sadeltak täckt av enkupigt tegel. Delar av byggnaden är väldigt ålderdomliga.

Väster om bårhuset finns en ovanligt utformad tegelbyggnad innehållande avträden. En ekonomibyggnad, sannolikt från 1940-talet, finns även på den nya kyrkogården.

Regionmuseet Kristianstad upprättade 2015 en vård- och underhållsplan för Glemminge kyrkogård, i vilken finns en detaljerad beskrivning och historik av kyrkogården.

Kulturhistorisk karaktärisering av Glemminge kyrkoanläggning

Glemminge kyrka och kyrkogård utgör genom sitt läge invid den äldre landsvägen och med äldre bebyggelse tätt intill kyrkogårdsmuren en betydelsefull kulturhistorisk miljö med lång kontinuitet. Kyrkogårdsmuren med inmurad runsten och gravhällar samt den äldre ekonomibyggnaden i sydöstra hörnet har bevarat en ålderdomlig karaktär. Kyrkogården har bevarat mycket av sin allmänna karaktär från det sena 1800-talet, med trädrader, grusade gångar och gravplatser med buxbomsomgärdning. Den utvidgade delen mot öster har en för sin tid tidstypisk utformning.

Kyrkans sedan byggnadstiden föga förändrade exteriör är en god representant för de nya kyrkobyggnader som uppfördes under 1800-talets senare del bl. a till följd av befolkningsökningen och nya liturgiska ideal. Kyrkan uppfördes med fasader av maskinslaget tegel och nygotiska stildrag och utgör ett gott exempel på tidens ideal och nya material. Kyrkans exteriör är i stort bevarad intakt sedan uppförandet med bl. a portar och några originalfönster med järnbågar och färgat glas. Värt att notera är även takets skifferläggning.

Trots den omfattande ombyggnaden av korsarmarna 1972 har interiören bevarat mycket av sin ursprungliga karaktär med golvets viktoriaplattor, schablonmålade väggar och valv och stjärnbestrött blått korvalv, fast inredning och inventarier med nygotiska drag företrädesvis målade i ekådring, såsom öppna bänkkvarter, orgelfasad, läktarbarriär, altarpupsats och altarring. Från den äldre kyrkan finns ett flertal föremål bevarade, bland annat dopfuntar, predikstol, brudbänk, nummertavlor och bemålade gravhällar, vilka visar på en lång historisk kontinuitet och samband med den nu rivna medeltida kyrkan.

Kyrkan har även ett lokalhistoriskt värde då kyrkobyggnaden delvis är uppförd efter ritningar av stadsarkitekten i Ystad Peter Boisen, dopfunten från 1739 samt predikstolen och baldakinen tillskrivna Matthias Stenberg, verksam i Ystad och altarpupsatsen tillverkad av den lokalt boende och verksamma skulptören Anna Wåhlin.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkoanläggningen

- Glemminge kyrka är en god representant för de stora sockenkyrkor som uppfördes under 1800-talets andra hälft. Kyrkans exteriör har ett flertal originaldelar i behåll, bland annat järnfönster och portar och utgör ett välbevarat exempel på den kyrkobyggnadstyp som utvecklades under den för senare delen av 1800-talet typiska eklekticismen, d v s stilblandningen.
- Viktoriaplattorna och schablonmåleriet bidrar till kyrkans 1800-talskaraktär och har betydande estetiska värden. I kyrkorummet kan finnas äldre bevarade färglager under den nuvarande färgen.
- Dopfunten av Matthias Stenberg är mycket originell och utgör en ovanlig typ av dopfunt.
- Kyrkogården har bevarat mycket av sin 1800-talsutformning med trädrader, grusade gångar och buxbomsomgärdade gravplatser och bidrar till den enhetliga miljön kring kyrkan. Kyrkogårdsmuren med inmurad runsten samt gravhällar samt den äldre ekonomibyggnaden härstammar från den medeltida kyrkans omgärdning och utgör intressanta historiska dokument.

Glemminge kyrkas interiör mot öster respektive väster. Foto: Okänd fotograf och år. Bilden är tagen från Riksantikvarieämbetets bild databas Kulturmiljöbild.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården är skyddade enligt 4 kap. Kulturmiljölagen.

Glemminge kyrkoanläggning är belägen inom fornlämningsområdet Glemminge 38:1, *Glemminge bytomt*, runstenen i östra kyrkogårdsmuren är registrerad som Glemminge 2:1 och skyddas enligt 2 kap. Kulturmiljölagen.

Glemminge kyrkomiljö ingår i ett område utmed väg 9, ett sk kulturmiljöstråk som är utvärderat som Särskilt värdefull kulturmiljö i Kulturmiljöprogram för Skåne, framtaget av Länsstyrelsen.

Källor och litteratur

Andersson, Hans, Anglert, Mats, *By, huvudgård och kyrka*. Studier i Ystadsområdets medeltid. 1989.

Bevarandeprogram för byar i Ystads kommun, 1985.

Dahlberg, M (red.) *Skåne – landskapets kyrkor*. Sockenkyrkorna, kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet 2015.

Dahlberg, M. Franzén, K. (red) *Sockenkyrkorna*. Kulturarv och bebyggelsehistoria. Riksantikvarieämbetet 2008.

Länsstyrelsen Skåne. Samhällsplanering & kulturmiljö. *Kulturmiljöprogram. Särskilt värdefulla kulturmiljöer i Skåne*.

Malmström, Krister. *Kyrkornas arkitekter. Förteckning över kyrkoarkitekter verksamma inom Svenska kyrkan 1860–1930*. Raä 1991.

Underhållsplan för Glemminge kyrka, Ponnert Arkitekter AB, 2006-10-23.

Vård- och underhållsplan för Glemminge kyrkogård, Regionmuseet Kristianstad. Rapport 2015:28.

Lantmäteriet - *Historiska kartor*

Riksantikvarieämbetet – *Fornsök, Kulturmiljöbild, Riksintressen för kulturmiljövården*.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2019-06-05

Fältinventering, foto och rapportsammanställning: Anna Lindqvist, byggnadsantikvarie
Kulturhistorisk karakteristik och rekommendationer: Anna Lindqvist, efter samråd med Löderups församling.

Färdigställd: Remissrapport 2019-08-23, reviderad och färdigställd 2020-04-03

Sammanfattning till BeBR

Stomme: Murverk – Maskinslaget tegel

Fasadmaterial: Maskinslaget tegel, Puts-slätputs

Fasadkulör: Röd

Takform: Sadeltak, Torntak

Taktäckningsmaterial: Skifferplattor, Kopparplåt – skivtäckt

Antal våningar: 1

Byggnadsdel: Kor med absid – öster, Korsarmar-norr och söder, Sakristia-söder, Torn-väster